

Zəngəzur Dəhlizi - Avrasiyaya geosiyasi çağırış



Bu günə qədər sakit region hesab edilən, aktiv müharibələrin baş vermədiyi Mərkəzi Asiyada dünya güclərinin maraqları kəsişməyə, hətta toqquşmaya başlayıb. Rusiya ilə İranın beynəlxalq marşrutlardan kənarda qalması Orta Dəhlizin Şərq segmentində qalan Mərkəzi Asiya dövlətlərini, bu ölkələrin təbii sərvətlərini gündəmə gətirib. İran və Rusiya əvvəlki dövrə qayıtmaq üçün yollar aradığı bir vaxtda bütün imkanlarını səfərbər edir, hətta Qlobal Qərblə Qlobal Şərqi bir birinə bağlayan Orta Dəhlizdəki bütün ölkələrə zor tətbiqini də sınaqdan çıxarıb. Amma ABŞ-in çərti altındaki Qərb də sakit durmur, Avropa İttifaqının ayrı-ayrı rəsmilərinin, o cümlədən Avropanın ayrı-ayrı ölkələrinin Mərkəzi Asiya ölkələrinə səfərləri, imzalanan sənədlər onu göstərir ki, münasibətlər təkcə iqtisadi yanaşmalarla məhdudlaşmayacaq, müharibə, toqquşma, qarşıdurma da qaçılmaz olacaq.

Geosiyasi mənzərənin global transformasiyası fonunda Amerikanın Cənubi və Mərkəzi Asiya regionunda xarici siyasəti dramatik dəyişikliklərə məruz qalır. Hind-Amerika strateji tərəfdaşlığına ənənəvi diqqət Yeni Dehli və İslamabad arasında balansı ehtiva edən daha pragmatik yanaşma ilə əvəz olunur. Bu barədə Asia Today xəbər agentliyi məlumat yayıb. Bu paradigma dəyişikliyi artan böyük güc rəqabəti və Mərkəzi Asiyada təhlükəsizlik arxitekturasını kökündən dəyişdirə biləcək yeni nəqliyyat dəhlizlərinin formalaşması fonunda baş verir.

Vaşinqtona görə, Hindistan və Pakistan arasında daha normal münasibətlər indi regional məqsədlərinə çatmaq üçün zəruridir və bu, bir tərəfə həddindən artıq dəstəyin bölgədə strateji təsirin itirilməsinə səbəb ola biləcəyini anladığını əks etdirir. Amerikalı ekspertlər vurğulayırlar ki, Birləşmiş Ştatlarda İslamabadın hesabına Dehliyə hədsiz üstünlük verirsə, bu, təsir rıçaqlarını itirmək riski ilə üzləşir. Xüsusi əhəmiyyət kəsb edən faktır ki, 2025-ci ilin may ayında Pakistan ABŞ prezidenti Donald Tramp ilə yaxın əlaqələri olan iki lobbifirmasını işə götürdü: Trampın keçmiş mühafizəçisi Keyt Şiller və Trump Təşkilatının keçmiş uyğunluq direktoru Corc Sorial. Bu, İslamabadın



ABŞ-in yeni administrasiyası ilə münasibətləri gücləndirməkdə ciddi niyyətlərini nümayiş etdirir və regionda ənənəvi ittifaqlara yenidən baxılması üçün katalizator ola bilər.

TRIPP dəhlizi Amerika təsirinin yeni aləti kimi

Zəngəzur dəhlizinin adının TRIPP (Beynəlxalq Sülh və Rifah üçün Tramp Marşrutu) adlandırılması sadəcə simvolik jest deyil, Avropa və Asiya arasında əsas nəqliyyat qovşağında Amerikanın iştirakını gücləndirməyə yönəlmis strateji addımdır. Trampın bəyanatına görə, Azərbaycanı Ermənistan ərazisi ilə Naxçıvanla birləşdirən Zəngəzur dəhlizi 99 il müddətinə "Sülh və Rifah üçün Tramp Route" adı ilə ABŞ administrasiyasına verilib.

Ermənistanın Zəngəzur (Sünik) vilayətindən keçən bu 43 kilometrlik yol regionun yeni geosiyasi arxitekturasının mühüm elementinə çevrilir. Zəngəzur dəhlizi yeni enerji və nəqliyyat-logistika marşrutlarına yol açır və ən əsası Azərbaycan və Türkiyə arasında birbaşa quru əlaqəsi ilə Xəzərin enerji resursları Avropa bazarlarına daha asan çıxmağa imkan verəcək. TRIPP dəhlizinin strateji əhəmiyyəti iqtisadi logistikadan çox, çox kənara çıxır. Bu, alternativ təchizat marşrutları və nəqliyyat kommunikasiyalarının yaradılması yolu ilə regionda

Rusiya və Çin təsirini məhdudlaşdırmaq üzrə Amerika strategiyasının fiziki təzahürüdür. Bu dəhlizə nəzarət ABŞ-a nəinki Xəzər regionundan enerji axınına təsir göstərməyə, həm də iqtisadi integrasiya və hərbi-logistika əməkdaşlıq mexanizmləri vasitəsilə NATO-nun şərqə doğru genişlənməsi üçün ilkin şərtlər yaratmağa imkan verir. Türkiyə və Azərbaycanın müvafiq olaraq NATO üzvü və Alyansın yaxın müttəfiqi statusu nəzərə alınmaqla, bu layihədə iştirakı xüsusilə əhəmiyyətlidir. Türkiyə türk dünyasını birləşdirməyə doğru addım kimi Zəngəzur dəhlizinin tərəfdarıdır ki, bu da regionun türk dövlətləri ilə ittifaqlar şəbəkəsi vasitəsilə Amerikanın nüfuzu üçün əlavə imkanlar yaradır.

Mərkəzi Asiya güc balansında Pakistan faktoru

Amerikanın Pakistana dəstəyinin artması Mərkəzi Asiyada mürəkkəb regional dinamika fonunda baş verir. İslamabad ənənəvi olaraq Türkiyə və Azərbaycanla sıx əlaqələr saxlayır, Cənubi Asiyadan Qafqaz vasitəsilə Avropaya potensial təsir oxu yaradır. Bu ox Alı və Bir Kəmərlə və Yol Təşəbbüsü kimi regionda Rusiya və Çin integrasiya layihələrinə alternativ ola bilər. Bu konfigurasiyada əfqan faktoru xüsusi rol oynayır.

Өvvəli Səh. 4

Əfqanıstanda Pakistan kanalları ilə qidalana bilən qeyri-sabitlik Mərkəzi Asiya respublikalarına təzyiq imkanları yaradır. Mərkəzi Asiya ölkələri arasında Əfqanıstan İslam Əmirliyi ilə ən uzun sərhədə malik olan Tacikistan xüsusilə həssas vəziyyətdədir. Əgər Rusiyanın təhlükəsizlik zəmanətləri yetərsiz kimi qəbul edilərsə, Düşənbə alternativ dəstək mənbələri axtarmağa məcbur ola bilər. Rəsmi neytrallıq statusuna malik Türkmənistan xüsusi haldır. Aşqabad ənənəvi olaraq bütün əsas oyunçularla bərabər məsafəli münasibətlər saxlamağa çalışır, lakin ölkənin zəngin enerji resursları onu həm Rusiya-Çin, həm də Amerika-Avropa layihələri üçün cəlbedici tərəfdaş edir. TRIPP dəhlizi ilə Türkmənistanın enerji axınlarına nəzarət ABŞ üçün ciddi geosiyasi aktivə çevrilə bilər.

Regionun ən böyük iqtisadiyyatı olan Özbəkistan və Qazaxıstan da müxtəlif integrasiya layihələri arasında seçim qarşısındadır. Onların qərarları Mərkəzi Asiya regionunun gələcək konfiqurasiyasını və müxtəlif xarici oyunçuların təsir dərəcəsini müəyyən edə bilər.

Ermənistan geosiyasi təzyiqin mərkəzində

Ermənistanın yeni geosiyasi konfiqurasiyada mövqeyi xüsusilə mürəkkəb və çoxşəxli görünür. İrəvan özünü müxtəlif regional və global oyunçuların ziddiyyətli maraqlarının mərkəzində tapıb ki, bu da Rusiya ilə ənənəvi mütəfiqlik münasibətlərini şübhə altına alır və Qərbin təhlükəsizlik strukturlarına istiqamətlənmək üçün imkanlar açır. TRIPP dəhlizi layihəsi Ermənistan üçün həm risklər, həm də imkanlar yaradır.

Zəngəzur Dəhlizi - Avrasiyaya geosiyasi çağırış



Bir tərəfdən, tranzit hüquqlarının verilməsi əhəmiyyətli iqtisadi fayda gətirə bilər və Türkiyə və Azərbaycanın blokadası nəticəsində yaranmış təcridin aradan qaldırılmasına kömək edə bilər. Digər tərəfdən, ABŞ-in dəstəyi ilə bölgədə Türkiyə-Azərbaycan təsirinin gücləndirilməsi Ermənistanın qonşu ölkələrə ərazi iddialarında mövqeyini daha da zəiflədə bilər. ABŞ-in təzyiqi altında Ermənistanın NATO və ya Türk Dövlətləri Təşkilatına potensial qəbulu çətin görünərsə də, regionda qüvvələr balansında köklü dəyişiklik olacağı təqdirdə tamamilə istisna olunmur. Belə bir addım Rusiyanın təsir dairəsindən

tam kəsilmək demək olardı və digər postsovet dövlətləri üçün presedent ola bilər.

Ənənəvi olaraq Türkiyənin təsirindən ehtiyat edən Ermənistan cəmiyyətinin mövqeyi kritik amil olaraq qalır. Ermənistanı milli təhlükəsizliyə təhdid kimi qəbul edilən layihələrdə iştirak etməyə məcbur etmək üçün istənilən cəhd daxili siyasi böhrana və regionda sabitliyin daha da pozulmasına gətirib çıxara bilər. Eyni zamanda, İrəvanla Moskva arasında Qarabağ münaqişəsində Kremlin İrəvanın təhlükəsizliyini təmin edə bilməməsi ilə bağlı artan ziddiyyətlər Qərbin təsir imkanları pəncərəsi yaradır.

ABŞ bu pəncərədən iqtisadi layihələr və hərbi-texniki əməkdaşlıq proqramları vasitəsilə Ermənistanı tədricən Qərbin maraqları orbitinə çəkmək üçün istifadə edə bilər. Bölgədəki hazırkı vəziyyət yüksək dərəcədə qeyri-müəyyənlik və müxtəlif inkişaf ssenariləri ilə xarakterizə olunur. Amerika strategiyasının uğuru Vaşinqtonun regiondakı mütəfiqlərinin hərəkətlərini əlaqələndirmək, iqtisadi rıçaqlardan səmərəli istifadə etmək və bütün sistemin sabitliyinə xələf gətirə biləcək münaqişələrin genişlənməsinin qarşı-

sını almaq bacarığından asılı olacaq.

Rusiyanın bu proseslərə reaksiyası və Moskvanın alternativ integrasiya modelləri təklif etmək bacarığı Mərkəzi Asiyada gələcək təhlükəsizlik arxitekturasının formalaşmasında müəyyənəddici amillərə çevriləcək.

V.VƏLİYEV

P.S. Məqalədə xarici mətbuata istinadlar var